

УДК [[37.014.6:005.6]:005.584.1](477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2021.35.11327>

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЯКОСТІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Світлана Цюра¹, Тарас Ілечко²

¹Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA–79005
Svit.Tsura@gmail.com;

²Управління Державної служби якості освіти у Львівській області,
площа Петрушевича, 2, Львів, Україна, UA–79005
tarastigerdiscovery@gmail.com

На основі аналізу науково-педагогічних та нормативних джерел узагальнено основні педагогічні засади діяльності Державної служби якості освіти України (ДСЯО). Виокремлено: а) *основоположні педагогічні засади діяльності* (ДСЯО), що їх законодавець визначив як основні принципи освітньої політики держави (людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку тощо); б) *безпосередні засади, що позначають правовий простір діяльності* ДСЯО (інституційне відокремлення функцій контролю та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; прозорість і публічність управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти перед суспільством; державно-громадське управління; державно-громадське партнерство тощо); *педагогічні засади, що спрямовують й структурно організують діяльність* (ДСЯО) – забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; інтеграція з ринком праці; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода тощо. Шляхом аналізу емпіричних даних виявлено бачення учасниками освітнього процесу чинників якості освіти. З'ясовано, що важливими для досягнення якісної освіти чинниками опитаних учасників освітнього процесу є рівень кваліфікації, досвід, знання та вміння педагогічних працівників, навчально-методичне забезпечення та важливість впровадження й використання нових технологій навчання та інновацій. Чинник взаємодії і співпраці зацікавлених сторін визначили як важливий – освітяни та учні, менш важливий – респонденти-батьки. Шляхом опитування освітніх експертів виявлено, що важливими для цієї діяльності якостями майбутніх експертів є така послідовність – комунікативні вміння, знання та вміння експерта, досвід та знання особливостей педагогічної діяльності.

Ключові слова: якість освіти, ДСЯО України, державна система моніторингу якості освіти, освітній експерт, аудит закладів освіти.

Актуальність проблеми дослідження. Діяльність Державної служби якості освіти України (далі ДСЯО) – це важлива спроба трансформації системи державного моніторингу і контролю за функціонуванням загальноосвітньої школи в умовах ринку освітніх послуг. Питання і проблема дотримання якості освіти в умовах автономії закладів освіти є актуальним для сучасного європейського освітнього простору загалом. Право здобувачів освіти на якісні освітні послуги, права і запити прямих й опосередкованих споживачів цих послуг обумовлені важливими нормативними змінами, які по чергово приймав державний регулятор. Це положення законів і підзаконних актів, як-от: Закон України “Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” від 05.04.2007 № 877-V; Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 “Про затвердження Порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади”; Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”; Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013, у якій наголошено, що серед стратегічних напрямів державної освітньої політики має стати підвищення якості освіти; Закон України “Про освіту” (2017) [5], Закон України Про повну загальну середню освіту (2020) [7], де безпосередньо унормовано питання про механізми забезпечення якості освіти та служби, які займаються процедурами моніторингу, діями та рекомендаціями щодо покращення якості освіти.

Принциповою зміною, необхідність якої виникла у контексті євроінтеграційних змін у системі освіти України, стала потреба у незалежних агентствах з оцінки якості освіти та незалежних експертах, які орієнтовані на системний аналіз діяльності закладу освіти з метою акцентування на стратегічних рішеннях, які впливають з основних засад освітньої політики держави та особистісно центрованого освітнього процесу не лише на здобувачі освітніх послуг, а й на всіх осіб, зацікавлених у якості процесу.

Утворена 2018 р. ДСЯО України розбудовує свої регіональні й центральні підсистеми та функції й розпочала підготовку принципово нових для української системи освіти професіоналів – освітніх експертів. Важливим для аналізу досвідом є аналогічні процеси, які понад десять років відбуваються у країнах Євросоюзу. Науковий аналіз цієї діяльності в Україні перебуває у процесі започаткування.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу науково-педагогічних та нормативних джерел розглянути й узагальнити основні педагогічні засади діяльності ДСЯО України та шляхом аналізу емпіричних

даних з'ясувати, як розуміють освітні експерти та учасники освітнього процесу чинники якості освіти.

Аналіз публікацій з проблеми дослідження. Основна джерельна база дослідження – нормативні документи ДСЯО України та статистичні матеріали з перших результатів її діяльності.

З метою дослідження педагогічних засад діяльності Державної служби якості освіти України узагальнено погляди науковців щодо: сутності поняття якість освіти – Біляковська О., Дмитренко П., Зуб'як В., Коваль К., Распошнюк І., Хоруженко Т.; поняття у контексті якості вищої освіти Альохіної А., Кучми Р., Хлебнікової А.; аналізу співвідношення чинників якості освіти у призмі освітніх трансформацій Коваль К., Приходько В., Распотнюк І., Тализіна М., Токман А.; у контексті початкової освіти та підготовки вчителів якість освіти розглядала О. Савченко; як тотожне поняттю якість підготовки учня, студента – І. Лернер, Т. Шамова, Т. Давиденко, А. Мойсєєв, В. Безпалько; у контексті завдань управлінської діяльності – О. А. Конаржевський, В. Маслов, В. Панасюк. В. Зайчук розглянув питання управління якістю освіти як складову державної політики [4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія “якість освіти” у педагогічній теорії – це поняття, що показує рівень відповідності результату поставленій меті. Відмінність у трактуванні значення цієї категорії в сучасному її розумінні визначають суб'єктом цілевизначення. Багато століть розвитку школи й освіти та педагогоцентричних дидактичних систем утримували мету освіти як соціалізації, професіоналізації, в рамках соціального замовлення церкви, держави, соціальних стандартів. Пріоритетні чинники у розвитку освіти ХХ–ХХІ ст. – людський та інформаційний – поставили на чільне місце бачення мети освіти очима її безпосереднього замовника, споживача, а вже тоді держави, суспільства, працевдавців як опосередкованих споживачів освітніх послуг.

Розглянемо як вихідне визначення якості освіти в Енциклопедії освіти “якість освіти” (англ. – *quality of education*) – певна збалансована відповідність певного освітнього рівня (загальної середньої, професійно-технічної, вищої тощо) численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яку встановлюють для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості” [3, с. 1017–1018]. Дослідники виокремлюють від двох до п'яти підходів трактування розуміння й сутності якості освіти. Два основні, які пропонує Енциклопедія освіти – сутність якості освіти “розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що нормативно затверджені відповідними документам”. З точки зору другого підходу, якість освіти

подається з позицій сучасної теорії та практики управління якістю, тобто як управлінська категорія. В цьому аспекті якість освіти, як об'єкт управлінського впливу, "розглядається одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процесу споживання наданих освітніх послуг) та якості особистості випускника (як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей)" [3, с. 1017–1018]. Саме такий підхід, що трактує якість освіти одночасно з позицій освітньої системи, освітнього процесу і якісного результату освіченості випускника, ліг в основу змісту і спрямованості діяльності ДСЯО України. За своїм стратегічним завданням її утворення і діяльність можна розглядати як трансформацію системи державного нагляду (контролю) у сфері освіти в систему "довіри та допомоги" – оскільки метою є навчити усіх учасників освітнього процесу, як прямо, так і опосередковано зацікавлених у результаті до участі в управлінні якістю, моніторингу освітніх змін.

Основоположні педагогічні засади діяльності ДСЯО України, що їх законодавець виокремив як основні принципи освітньої політики держави (їх зміни у законодавстві України про освіту нормативно закріплені у Ст. 6 Закону України "Про освіту" – "Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності") – це: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками..., доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою..., гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій...; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії..." тощо [5].

До безпосередніх засад, що позначають правовий простір діяльності ДСЯО України, належать такі засади державної політики у сфері освіти, як: "інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) та функцій забезпечення діяльності закладів освіти; ...прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень; відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством..., державно-громадське управління; державно-громадське партнерство; державно-приватне партнерство..., фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом", тощо [5].

До педагогічних засад, що спрямовують й структурно організують діяльність ДСЯО, належать такі принципи освітньої політики держави, як: “забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування; науковий характер освіти; різноманітність освіти; цілісність і наступність системи освіти; інтеграція з ринком праці; нерозривний зв’язок з світовою та національною історією, культурою, національними традиціями; свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб’єктів освітньої діяльності; академічна доброчесність; академічна свобода; ... сприяння навчанню впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір” [5].

Педагогічні засади діяльності ДСЯО України реалізуються у системі дій і заходів, що передбачено їх основними завданнями – “реалізація державної політики у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, проведення державного нагляду (контролю) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства у межах повноважень, передбачених законом; внесення на розгляд Міністра освіти і науки пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері освіти з питань, що належать до компетенції Служби” [6].

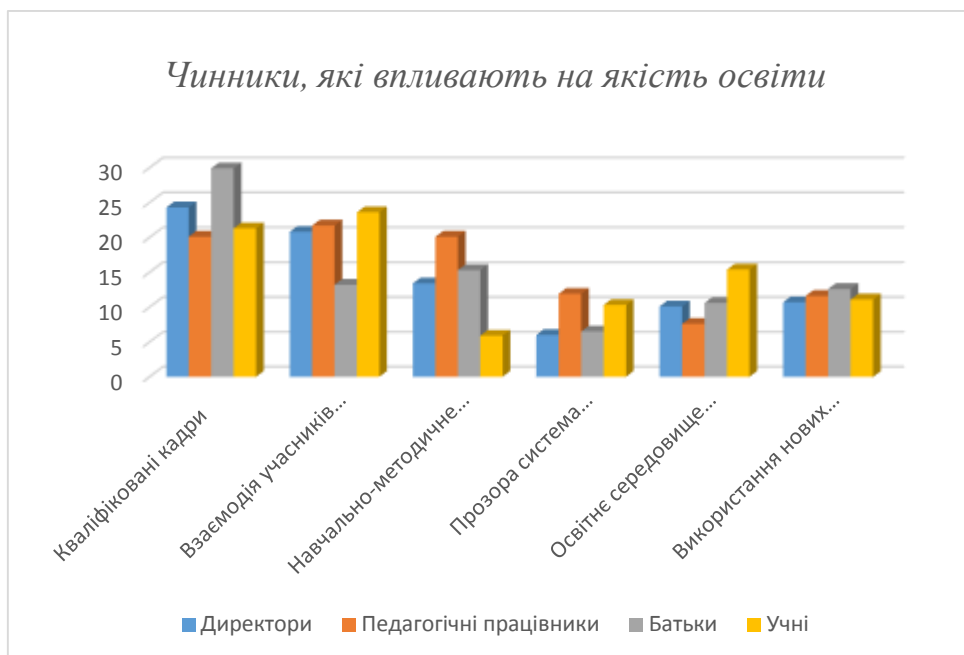
Відповідно до поставлених основних завдань ДСЯО, зокрема: “... проводить інституційний аудит закладів освіти; надає рекомендації закладам освіти (крім закладів вищої освіти) щодо організації та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти; затверджує за результатами експертизи освітні програми дошкільної та загальної середньої освіти (крім типових і тих, що розроблені на основі типових); проводить моніторинг якості освітньої діяльності та якості освіти у порядку, визначеному законодавством...” [6]. Це принципово нова постановка цілей діяльності, на відміну від завдань нормативних документів попередника ДСЯО – Державної інспекції навчальних закладів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 538 [8]. Тому одним із нагальних завдань працівників ДСЯО є вивчення розуміння та позицій учасників освітнього процесу щодо якості освіти та участі кожного із них у діях з її забезпечення – функціонування освітнього процесу на засадах людиноцентризму, верховенства права та забезпечення якості освітнього процесу.

Анкетування учасників освітнього процесу у формі онлайн-опитування, проведене ДСЯО України (07–13 серпня 2020 року) [2], було спрямоване на вивчення ставлення зацікавлених осіб та вияву їх суджень щодо багатьох питань, як-от: якості освіти загалом, чинників, що її визначають, якості дистанційної освіти у карантинний період весни 2020 року, готовності шкіл до 2020–2021 навчального року, налагодження у закладах середньої освіти внутрішньої системи забезпечення якості тощо. В опитуванні взяли участь:

учні – 84 050; педагогічні працівники – 35 059; директори шкіл – 4 137; батьки учнів – 114 245 осіб.

Узагальнимо судження, отримані від усіх респондентів у вигляді діаграми у відповідь на питання – “Що, на Вашу думку, першочергово впливає на якість освіти?” (вибір трьох відповідей із запропонованого переліку), та проаналізуємо отримані результати наведені, у *Діаграмі 1*. Виявлено, що серед чинників, які учасники освітнього процесу обрали як найбільш важливі серед тих, що впливають на якість освіти, перше місце посідають кваліфіковані кадри у трьох опитаних групах (директори – 24,3 % обрали цю відповідь як найважливішу; педагогічні працівники – 20,1 %; батьки – 29,9 %). Щодо учнів, то відповідь “кваліфіковані учителі” обрали у список трьох найважливіших – 21,3 %.

Значна кількість опитаних учнів – 23,6 % поставили на перше місце чинник – “взаєморозуміння учасників освітнього процесу (між вчителями та учнями)”. Друге місце за частотою вибору цей чинник посідає у двох опитаних групах освітян, у педагогічних працівників – 21,7 %; директорів шкіл – 20,8 %. Неочікуваною була низька оцінка цього чинника батьками – всього 13,2 % респондентів увели позицію про взаємодію (батьків і школи) як чинник якості освіти. Ця проблема потребує додаткового розгляду й вивчення, особливо порівняно з тим, що майже третина опитаних батьків вважає основним чинником якості кваліфікованих педагогів, проте охочих взаємодіяти з педагогами майже втричі менше. Очевидно, варто з’ясувати, що вкладають у поняття “взаємодія” респонденти кожної групи.

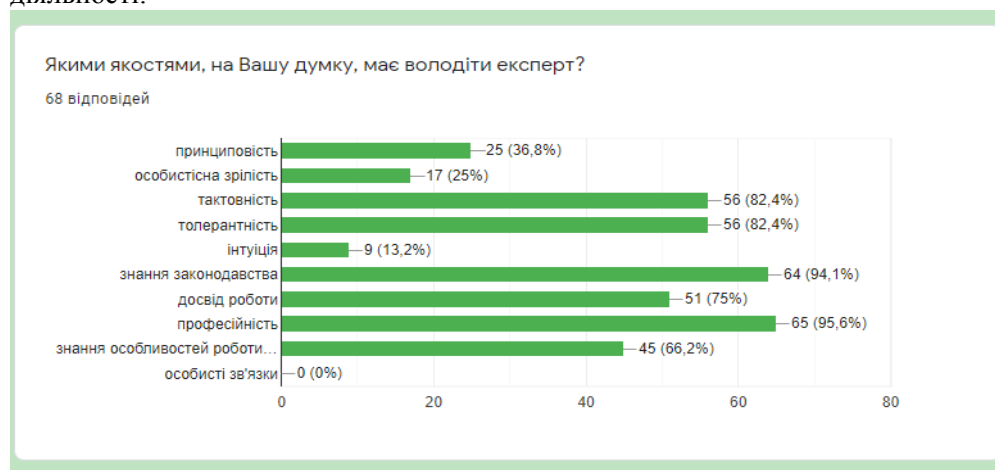
Діаграма 1. Чинники, які, головню, впливають на якість освіти (онлайн-опитування, ДСЯО України 07–13.08.2020)

Третє місце за частотою виборів респондентів належить такому чиннику, як “навчально-методичне забезпечення” – його внесли у найважливіші 20,1 % педагогічних працівників; 15,3 – батьків; 13,4 – директорів шкіл і лише 5,9 % учнів. Натомість третє місце учні віддали чиннику “освітнє середовище (комфортні умови навчання)” – 15,4 %.

Неочікуване те, що низькими є судження щодо такого чинника, як “прозора і зрозуміла система оцінювання”. Найбільшого значення її надали педагогічні працівники – 11,9 % та учні – 10,3, а директори шкіл – 6 % та батьки – 6,5. Освітнє середовище, що йому такого великого значення надали учні, виявилось менш важливим для педагогічних працівників – 7,6 %; директорів – 10,1; батьків – 10,6 %. Майже повне узгодження оцінок маємо щодо такого чинника, як “використання нових технологій навчання та інновацій”. Відповіді всіх чотирьох груп респондентів розташувалися у межах від 12,6 до 10,7 %. Отже, на перший план важливих для досягнення якісної освіти чинників учасники освітнього процесу визначили, головню, поставлено у послідовності рівень кваліфікації, тобто досвід, знання та вміння педагогів, взаємодію і співпрацю та навчально-методичне забезпечення навчального процесу. Усі групи респондентів однаково

визначили важливість впровадження й використання нових технологій навчання та інновацій.

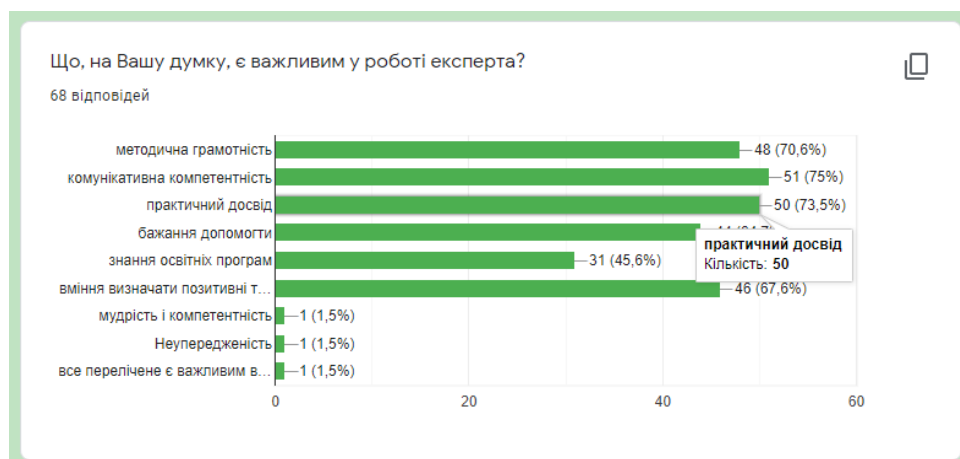
Інструментальним чинником, який забезпечує, простежує, виявляє, як саме педагогічні засади – основні принципи освітньої політики держави – реалізує загальноосвітня школа, є Державна служба якості освіти України. У рамках підготовки експертів для ДСЯО у Львівській області проведено опитування, в якому взяли участь 68 респондентів – педагогічних працівників (від директора школи до асистента вчителя). Анкетування проводили 13–16 січня 2021р. з метою вивчення думки освітніх експертів, які пройшли курси підготовки до проведення аудиту в закладах загальної середньої освіти, щоб з'ясувати їхнє судження щодо того, які якості повинен сформувати експерт, або якими повинен володіти, та що є пріоритетним, важливим у його діяльності [1]. Респонденти на час анкетування ще не брали участі у проведенні інституційних аудитів загальноосвітніх шкіл. Кількість опитаних майбутніх освітніх експертів – 68. На питання “Якими якостями, на Вашу думку, повинен володіти експерт?” були отримані такі відповіді (Діаграма 2): більш як 90 % опитаних обрали дві першочергові, на їхню думку, якості: “професійність” – 95,6 % та “знання законодавства” – 94,1; понад 80 % респондентів обрали як важливі такі якості експерта, як тактовність – 82,4 % і толерантність – 82,4; 75 % педагогічних працівників визначили важливим “досвід роботи” (тобто педагогічної діяльності у середній загальноосвітній школі) та 66,2 % – “знання особливостей роботи”. Отже, важливими якостями, які виокремили майбутні експерти, є знання та вміння експерта; дотримання культури діяльності; досвід та знання особливостей педагогічної діяльності.

Діаграма 2. Результати опитування експертів. Відповідь на питання “Якими якостями, на Вашу думку, повинен володіти експерт?”

З'ясувати узгодженість бачення якостей людини як професіонала та того, як він реалізує свої професійні дії допомогли результати відповіді на питання “Що, на Вашу думку, є важливим у роботі експерта?” – *Діаграма 3.*

Діаграма 3. Результати опитування експертів. Відповідь на питання “Що, на Вашу думку, є важливим у роботі експерта?”

Виокремимо п’ять найбільш важливих для роботи експерта, на думку респондентів, якостей. Найбільше – 75 % потенційних експертів назвали “комунікативну компетентність”; 73,5 – практичний досвід, 70 – “методичну грамотність”; уміння визначати позитивні та негативні сторони – 67,6 важливий показник “бажання допомогти” – 64,7 %.

Висновки. Розглянуто *основоположні педагогічні засади діяльності* Державної служби якості освіти України, що їх законодавець виокремив як основні принципи освітньої політики держави, *безпосередні засади, що позначають правовий простір діяльності* ДСЯО, педагогічні засади, що спрямовують й структурно організують діяльність. Шляхом аналізу емпіричних даних виявлено бачення учасниками освітнього процесу чинників якості освіти. З’ясовано, що важливими для досягнення якісної освіти чинниками опитаних учасників освітнього процесу є рівень кваліфікації, досвід, знання та вміння педагогічних працівників, навчально-методичне забезпечення та важливість впровадження й використання нових технологій навчання та інновацій. Чинник взаємодії і співпраці зацікавлених сторін визначили як важливий – освітяни та учні, менш важливий – респонденти-батьки. Шляхом опитування освітніх експертів виявлено, що важливими для цієї діяльності якостями майбутніх експертів є така послідовність – комунікативні вміння, знання та вміння експерта, досвід та знання особливостей педагогічної діяльності.

1. Анкета для освітнього експерта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://docs.google.com/forms/d/1YYg4oleNEcqhBFm9hyOfxUblFaOtyX5-j8UtXltIsEA/edit#responses>

2. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину (за результатами онлайн-анкетування учасників освітнього процесу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://new.sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/28.05.2020_Analitichna_dovidka-Diagrami-Rekomendacii_oprituvannya_DISTANCIYNE-shkola.pdf.pdf дата звернення 14.09.2021.

3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

4. Зайчук В. Управління якістю освіти як складова державної освітньої політики // Педагогіка і психологія. 2009. № 1. С. 56–78.

5. Закон України “Про освіту” (2017) Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145–VII. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

6. Положення про Державну службу якості освіти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text> дата звернення 20.07.2021.

7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 01.08.2020. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст. 226 [Електронний ресурс] : [вебпортал]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

8. Про затвердження Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 538. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2014-%D0%BF#Text> дата звернення 20.07.2021.

9. Про затвердження порядку державного інспектування навчальних закладів. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2012 р. № 353. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2012-%D0%BF#Text> дата звернення 20.07.2021.

Стаття: надійшла до редколегії 27.08.2021

доопрацьована 08.09.2021

прийнята до друку 15.09.2021

**PEDAGOGICAL PRINCIPLES IN THE ACTIVITY OF STATE SERVICE
FOR EDUCATION QUALITY OF UKRAINE****Svitlana Tsyura¹, Taras Ilchko²**

*¹Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005
tsura@gmail.com;*

*²State Service for Education Quality in Lviv Region,
Petrushevycha Square, 2, Lviv, Ukraine, UA-79005
tarastigerdiscovery@gmail.com*

Based on the analysis of educational and regulatory documents, the main pedagogical principles of the State Service for Education Quality of Ukraine (SSEQU) are summarized:

a) basic pedagogical principles of SSEQU's activity, which are defined by the legislator as basic principles of state educational policy (people orientedness; primacy of the law; ensuring the quality of education and equal access to education; humanism; democracy; unity of teaching, upbringing and development, etc.); b) principles that determine the legal sphere of the SSEQU's activity (institutional separation of control functions and functions ensuring the activities of educational institutions; transparency and publicity of management decisions; responsibility and accountability of education authorities and educational institutions to society; public administration; public partnership etc); c) pedagogical principles that guide and structurally organize SSEQU's activities (universal design and reasonable adaptation; scientific nature of education; diversity of education; integrity and continuity of education; integration with the labor market; freedom of choosing the types, forms and pace of education, educational program, educational institution; academic integrity; academic freedom, etc.

Empirical data analysis based on the educational process participants' views on the factors, which comprise educational quality, revealed that the interviewees valued most the level of qualification, experience, knowledge and skills of their teachers, educational and methodological support, the use of new technologies and innovations in teaching for achieving quality education. Interaction and cooperation between education stakeholders was identified as important by teachers and students, and less important – by parents. Interviews with students - prospective educational experts revealed that they valued the sequence of communication skills, knowledge and skills of expert activity, experience and knowledge of pedagogical activities.

Keywords: quality of education; SSEQ of Ukraine; state system of monitoring the quality of education; educational expert, audit of educational institutions.